

Janusz Waław Koralewski

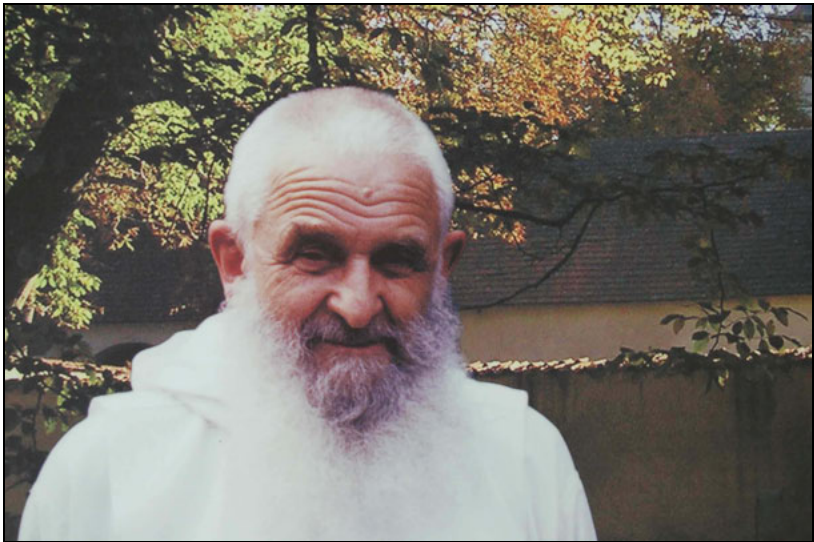
MĄDROŚĆ PUSTYNI

Życie pustelnicze od monastycyzmu
przedchrześcijańskiego do VI wieku

FLOS CARMELI
2010

*Ojcu Piotrowi Wojciechowi Rostworowskiemu OSB / Er. Cam.
mojemu długoletniemu kierownikowi
duchowemu i przyjacielowi dedykuję*

SPIS TREŚCI

Wstęp	11
I. Wołanie pustyni	14
1. Pragnienie samotności.....	14
2. Doświadczenie pustyni.....	17
3. Świadczenie pustyni.....	23
4. Człowiek na pustyni	25
5. Źródło życia na pustyni	29
<i>Dziedzictwo Ojców Pustyni w świecie współczesnym</i>	29
II. Pustynia w Biblii	42
1. Obraz pustyni w Starym Testamencie	42
<i>Pustynia miejscem ucieczki i opieki Bożej</i>	42
<i>Pustynia w życiu postaci Starego Testamentu</i>	44
2. Obraz pustyni w Nowym Testamencie	49
<i>Pustynia jako obraz zesłania i kary Bożej</i>	49
<i>Pustynia jako miejsce ucieczki i spotkania z Bogiem</i>	50
<i>Pustynia jako miejsce próby i troski Bożej</i>	55
<i>Groza i piękno pustyni w Biblii</i>	57
III. „Z wysoka wschodzące słońce nas nawiedzi” (Łk 1,78)	60
1. Problem orientacji kaplic i kościołów na osi wschód-zachód	60
IV. Poprzednicy pustelników chrześcijańskich	73
1. Kwestia ascezy w religiach niechrześcijańskich	73
<i>Asceza w religiach pogańskich</i>	73
<i>Asceza w jahwizmie i judaizmie</i>	75
2. Wspólnoty pustelnicze w judaizmie	78
<i>Geneza i podłoże religijne</i>	78
<i>Pustynia Eśseńczyków</i>	82
<i>Pustynia Qumrańczyków</i>	93
<i>Pustynia Terapeutów</i>	100
<i>Cechy charakterystyczne monastycyzmu w judaizmie</i>	107

V. Życie pustelnicze w Nowym Testamencie	109
1. Pustynia Jana – syna Zachariasza	109
2. Pustynia Jezusa i Jego uczniów	111
3. Wspólnota Jerozolimska	114
4. Rady ewangeliczne a monastycyzm	119
VI. Pierwsi pustelnicy chrześcijańscy	121
1. Problem ascezy w okresie nowotestamentalnym. O początkach monastycyzmu	121
<i>Asceza w starożytności chrześcijańskiej</i>	121
<i>Asceza pierwszych mnichów</i>	123
<i>Celibat w starożytnym monastycyzmie</i>	126
2. Twórcy i organizatorzy życia pustelniczego	128
<i>Antoni Wielki – eremita i opat</i>	128
<i>Pawel z Teb – pierwszy anachoreta</i>	134
<i>Pachomiusz z Latopolis – twórca monastycyzmu pustelniczego</i>	139
<i>Hieronim ze Strydonu – mnich, uczony i inicjator monastycyzmu zachodniego</i>	144
<i>Jan Kasjan – historyk eremityzmu egipskiego i inicjator cenobityzmu europejskiego</i>	148
<i>Palladiusz – mnich, historyk eremitów Palestyny i Egiptu</i>	152
<i>Bazyli z Cezarei Kapadockiej – ojciec monastycyzmu wschodniego</i>	159
<i>Benedykt z Nursji – ojciec monastycyzmu zachodniego</i>	163
3. Życie eucharystyczne w starożytnym monastycyzmie	168
4. Życie modlitwy w starożytnym monastycyzmie	170
5. Agapetki i życie ascetyczne	175
VII. Życie pustelnicze w Egipcie i Palestynie	177
1. Kościół w Egipcie II-V wieku	177
2. Egipcjanie i egipska wieś II-V wieku	180
3. Zjawisko pustyni	186
4. Pustynie w Egipcie	189
5. Ruchy pustelnicze w Egipcie	193
6. Budownictwo eremickie w Dolnym Egipcie	200
<i>Budynki sakralne</i>	200
6. Budownictwo eremickie w Dolnym Egipcie	203
<i>Budynki mieszkalne</i>	203
<i>Zabudowania gospodarcze i mury obwodowe</i>	210
<i>Materiały budowlane</i>	211

7. Duchowość Ojców Pustyni	215
8. Modlitwa Jezusa u Ojców Pustyni	219
9. Ojcowie Pustyni i kierownictwo duchowe	223
10. Cenobityzm pustelniczy w Górnym Egipcie	228
<i>Monastery pachomiańskie</i>	228
<i>Duchowość pachomiańska</i>	231
11. Ruchy pustelnicze w Palestynie	234
12. Duchowe dziedzictwo pustelników	240
VIII. Życie pustelnicze w Syrii, Mezopotamii, Persji	243
1. Źródła i zjawisko monastycyzmu	243
2. Syria	245
3. Stylici	249
4. Mezopotamia	253
5. Persja	255
6. Armenia i Azja Mniejsza	256
7. Budownictwo monastyczne	257
IX. Pierwsi pustelnicy w Europie	259
1. Wpływ Świętego Atanazego	259
2. Pierwsi pustelnicy w Italii	260
3. Pierwsze wspólnoty pustelnicze w Galii	263
4. Życie pustelnicze w Kościołach celtyckich	265
5. Mnisi w Prowansji	268
6. Monaster Jana Kasjana w Marsylii	271
Zakończenie	273
Aneks	276
Bibliografia	281

WSTĘP

Życie monastyczne, anachoreckie, eremickie i cenobickie zrodziło się na bazie oddolnego ruchu świeckiego i nie miało zabarwienia duszpasterskiego. Pojawiło się niezależnie w kilku miejscach na świecie: w Egipcie, Palestynie, Syrii, Mezopotamii, Persji, Armenii, Azji Mniejszej. W Europie monastycyzm pojawił się przez Jana Kasjana.

Monastycyzm, szczególnie anachorecki i eremicki, propagował wśród wiernych odejście od świata i jego spraw po to, by spotkać się z Bogiem i żyć tylko dla Niego. Odchodzący na pustynię anachoreci i eremici czerpali wzory z postaci Starego i Nowego Testamentu. To na pustyni miały miejsce najważniejsze wydarzenia z dziejów zbawienia, na pustyni Bóg zawierał Przymierza ze swoim ludem wybranym. Na pustyni spędził wiele lat Jan, syn Zachariasza zwany później Chrzcicielem. Na modlitwę na pustyni udawał się Jezus i Jego Apostołowie. Ale odchodzenie na pustynie nie jest właściwe tylko chrześcijaństwu. Na pustynię odchodzili wyznawcy wszystkich wielkich religii świata. Najbliższymi monastycyzmowi chrześcijańskiemu są żydowscy Esseńczycy, Terapeuci i Qumrańczycy.

Z odchodzeniem na samotność wiązała się także asceza. Uprawiali ją samotnicy wszystkich religii, zatem zrodziła się ona na długo przed pojawieniem się chrześcijaństwa. Różnice w jej stosowaniu istniały nie tylko między poszczególnymi religiami, ale też między różnymi sposobami monastycznego życia.

Cechą charakteryzującą monastycyzm był również obowiązek pracy, która nie była jednak pojmowana jako środek ascetyczny, ale jako źródło utrzymania. Praca była rozumiana (na sposób ascetyczny) już w średniowieczu, a zaistniała głównie w żeńskich klasztorach mniszych, wówczas bogato uposażonych.

Ruchu monastycznego nie ominęły różne wypaczenia, wśród eremitów pojawiały się herezje, wyłamywanie się spod władzy biskupów, wyłonili się anachoreci wędrowni, powstały agapetki. Były to jednak

poboczne i słabe strumyki, niezakłócające zdrowego biegu monastycznego nurtu, w którym znajdowali miejsce szukający Boga w samotności.

***

Niniejsza praca ma na celu opisanie ruchów pustelniczych od czasów przedchrześcijańskich do VI wieku. Została podzielona na dziewięć rozdziałów. W pierwszym rozdziale omówiono podstawowe pojęcia związane z życiem pustelniczym, przede wszystkim samo pragnienie samotności obecne w ludziach wszystkich czasów, rejonów geograficznych i religii.

Rozdział drugi zawiera analizę obrazu pustyni przedstawianego w księgach biblijnych, nawiązującą do wielkich wydarzeń w dziejach zbawienia, jakie miały miejsce na pustyni. Kolejny rozdział został poświęcony źródłom i przyczynom ukierunkowywania świątyń chrześcijańskich na osi wschód – zachód.

Ponieważ życie pustelnicze nie jest właściwe tylko chrześcijaństwu, gdyż nie wynika bezpośrednio z Objawienia, przedchrześcijańskim ruchom pustelniczym poświęcony został rozdział czwarty. Omówiono w nim zagadnienia ascezy, genezy i podłoża religijnego właściwych przedchrześcijańskim wspólnotom pustelniczym. W rozdziale piątym autor analizuje życie pustelnicze opisane w księgach Nowego Testamentu.

Rozdział szósty zawiera zagadnienia ascezy w chrześcijańskiej starożytności, ascezy pierwszych mnichów oraz przedstawia twórców i organizatorów życia pustelniczego w chrześcijańskiej starożytności. Powstawanie monastycyzmu eremickiego w Egipcie, Palestynie, Syrii, Mezopotamii, Persji, Armenii i Azji Mniejszej zostało opisane w rozdziałach siódmym i ósmym. Z kolei pojawienie się pierwszych pustelników w Europie i rozwój monastycyzmu pustelniczego na naszym kontynencie przedstawiono w ostatnim, dziewiątym rozdziale.

***

Utrudnieniem w opracowaniu tematu był przede wszystkim jego obszar czasowy, ale także ilościowy oraz ograniczony dostęp do źródeł i opracowań źródłowych. Redagując niniejsze opracowanie ko-

rzystałem z zasobów archiwalnych i opracowań źródłowych zgromadzonych przez moich przyjaciół, którzy udostępniali mi swoje zbiory. Uzyskałem również dostęp do księgozbiorów Międzywydziałowego Zakładu Badań nad Antykiem Chrześcijańskim Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w Lublinie, Archiwum i Biblioteki Benedyktynów Tyniec w Krakowie, Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie i Archiwum i Biblioteki Kościoła Rektoralnego pw. Zwiastowania NMP w pokamedulskiej Pustelni Złotego Lasu w Rytwianach.

Samotność, spokój, ciszę i modlitewną atmosferę, tak potrzebne do napisania tego studium, znalazłem w Monasterach od Betlejem, od Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i od Świętego Brunona u Sióstr Pustelniczek Betlejemitek w Grabowcu, w Karmelu pw. Świętej Rodziny u Sióstr Karmelitanek Bosych w Gnieźnie, w Karmelu Opatrzności Bożej i Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny w Nowych Osinach, w pokamedulskiej Pustelni Złotego Lasu w Rytwianach, w karmelitańskiej Pustelni Świętego Proroka Eliasza u Braci Karmelitów Bosych w Drzewinie i w klasztorach Braci Mniejszych Konwentalnych w Lęborku i Olsztynie.

W okresie redagowania tejże dysertacji wspierały mnie modlitwą Siostry Betlejemitki z Grabowca, Siostry Karmelitanki Bose z Gniezna i Nowych Osin, Bracia Karmelici Bosi z Drzewiny, Bracia Mniejsi Konwentalni z Lęborka i Olsztyna, Mniszki Kamedułki z Tyszowców oraz moi młodzi przyjaciele z Krakowa. Im wszystkim składam szczerze Bóg Zapłać. Bez ich modlitewnego wsparcia i bez modlitwy własnej nie byłbym w możności, aby napisać tę pracę.

To małe dzieło dedykuję Ojcu Piotrowi Wojciechowi Rostworowskiemu OSB/Er. Cam., mojemu długoletniemu ojcu duchowemu, który moje ludzkie wysiłki wspierał i nadal wspiera swoim wstawiennictwem w Niebie.